

УДК 658.821:334.72

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ КОНКУРЕНТОСТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Кулік А.В.

ПВНЗ «Європейський університет»

Рассмотрены научные подходы к сущности понятия «конкурентоустойчивости предприятия». Проанализированы основные содержательные элементы данного понятия, их подчиненность и сформулировано собственное определение конкурентоустойчивости предприятия.

Ключевые слова: конкурентоустойчивость предприятия, равновесие, устойчивость, экономическая эффективность.

The article deals with the essence of the scientific approaches to the concept of "competitiveness of enterprise." Analyzes the main elements of the content of the concept, their subordinates and to formulate their own definition competitiveness of enterprise.

Key words: competitiveness of enterprise, balance, stability, economic efficiency.

Постановка проблеми. Сучасному етапові розвитку економіки України притаманні кризові явища, які характеризуються значним зниженням рівню основних макроекономічних показників, спадом обсягів виробництва та діяльності практично усіх галузей, глибокими проблемами в фінансовому секторі, різким падінням реальних доходів населення, зростанням цін на основні продукти, товари та послуги. В таких скрутних умовах життєздатними залишаються лише ті підприємства, які зможуть забезпечувати та утримувати певний рівень конкурентостійкості. Управління конкурентостійкістю підприємства є відносно новим процесом як для вітчизняних суб'єктів господарювання, так і для вітчизняної економічної науки, тому розгляд сутнісної характеристики даного поняття є надзвичайно актуальним та необхідним для розробки дієвого механізму управління конкурентостійкістю підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах невизначеності навколишнього середовища, займалися багато провідних фахівців, серед яких: Л.І. Піддубна, Ю.Б. Іванов, Т.М. Чечетова-Терашвілі, В.М. Горбатов та ін. Безпосередньо дослідженню конкурентостійкості підприємств присвятили свої роботи В.Л. Дикань, О.М. Тридід, В.В. Чернега, І.В. Булах, Т.Б. Надтока та ін. Але не зважаючи на плідну працю відомих науковців багато проблем ще залишається невирішеними, особливо це стосується визначення сутнісних характеристик конкурентостійкості підприємства.

Постановка завдання. Метою даної статті є уточнення поняття «конкурентостійкість» підприємства, визначення змістовного зв'язку між поняттями «конкурентоспроможність» та «конкурентостійкість».

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан конкуренції на вітчизняних ринках характеризується двоїстістю: постійним суперництвом між виробниками, з одного боку і розвитком економіки і демократії суспільства – з іншого. На думку більшості вчених, склад змістовних та утворюючих ознак компонентів конкуренції доводить про реальний взаємозв'язок її з іншими категоріями предметної галузі: конкурентними перевагами, конкурентоспроможністю, конкурентоздатністю та конкурентостійкістю. Бінарність повноти та несуперечності використання в науковому і прикладному вживанні цих категорій доводить відповідність усіх змістоутворюючих компонентів і парадигматичних зв'язків амбівалентності наступного атрактору конкурентного розвитку (рис.1):

Однією із найважливіших складових атрактору конкурентного розвитку є «конкурентостійкість», яка представляє, на нашу думку, об'єднання його конкурентоздатності та конкурентоспроможності у напрямку використання кореневих компетенцій підприємстві та можливості їх утримання протягом тривалого часу.

Таких поглядів дотримуються деякі вчені, визначаючи конкурентостійкість "як властивість підприємства, що характеризується ступенем реального або потенціального задоволення ним конкретної потреби у порівнянні з аналогічними операторами ринку, властивістю витримувати конкуренцію у порівнянні з ними" [18, с. 75-76]. Такий підхід щодо визначення категорії "конкурентостійкість" підприємства відображає рівновагу збалансованого стану конкурентної діяльності підприємства, що забезпечує йому стабільну прибутковість, стійке економічне зростання та можливість утримання досягнутого конкурентного статусу тривалий час.

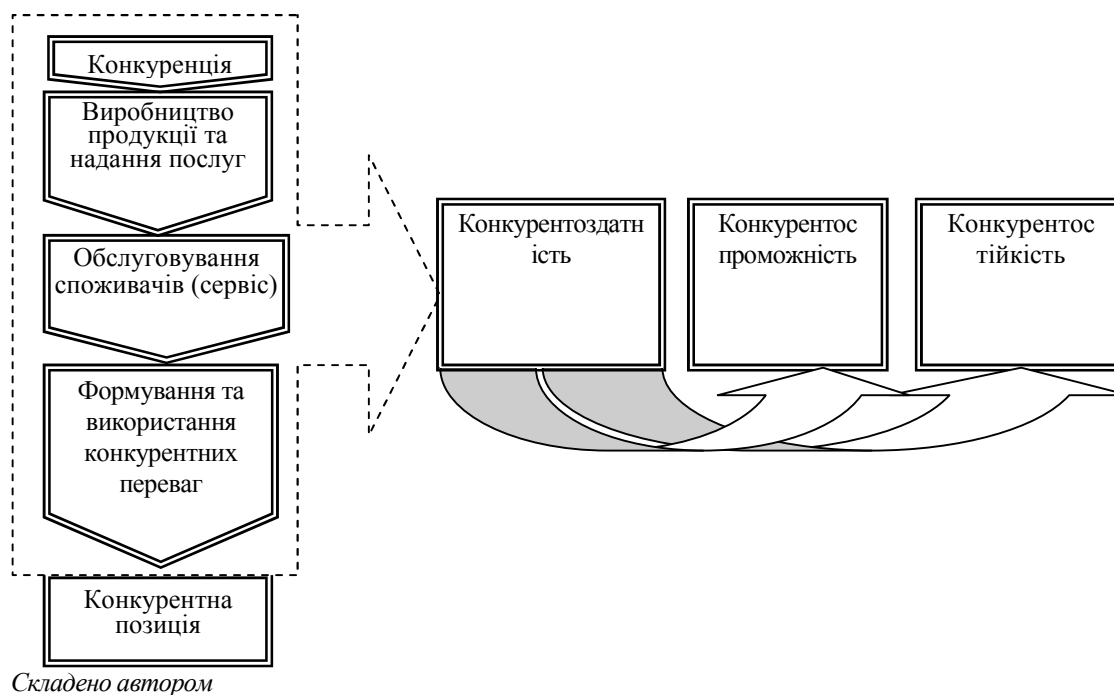

Рис. 1. Складові атрактору конкурентного розвитку

В науковій літературі досі не існує єдиного погляду щодо визначення конкурентостійкості підприємства. Так, наприклад, у матеріалах Міжнародної організації "Європейський форум з проблем управління" конкурентостійкість і конкурентоспроможність підприємства ототожнюються. Р. А. Фатхутдінов визначає конкурентоспроможність як характеристику конкурентостійкості будь-якого об'єкту, в ролі якого може бути як продукція, так і підприємство [19; 20]. Деякі вчені досліджують конкурентостійкість як результат впровадження ефективного стратегічного управління та планування на підприємстві щодо створення конкурентоспроможності (М. Портер, Ф. Котлер, А. Юданов, І. Ансофф та ін.) [2; 17; 23; 12].

О. Тридід, В. Дикань чітко розмежують поняття конкурентоспроможності і конкурентостійкості підприємства [10; 18]. Так, О. Тридід стверджує, що: «під конкурентостійкістю підприємства мається на увазі здатність підприємства в порівнянні з конкурентами протистояти дестабілізуючому впливу факторів зовнішнього середовища» [18, с. 76]. Відповідно до цього визначення він характеризує конкурентостійкість підприємства з двох боків: "як результат участі у конкурентній боротьбі та як стійкість підприємства" [18, с. 77]. Однак, на нашу думку, на конкурентостійкість підприємства мають вплив не лише зовнішні фактори, а й внутрішні. Крім того, якщо розглядати підприємство як відкриту економічну систему, то йому притаманні наступні властивості: динамічність, безперервний розвиток, прагнення зберегти свою структуру і стаціонарність. Це пояснюється тим, що системам, які розвиваються, властива бінарність, що проявляється, з одного боку, у сталості структури і стаціонарності (здійсненні традиційних, алгоритмічних операцій у процесі конкурентній діяльності і створенні конкурентного продукту), з іншого – у динамічності (руйнуванні однієї структури і створенні іншої сталої структури, принципово нових ідей і продуктів, що відхиляються від традиційних) [11, с. 37; 22, с. 81-92].

В. Мальов поняття конкурентостійкості ототожнює поняттю "організаційно-функціональна стійкість підприємства". Під організаційно-функціональною стійкістю він пропонує розуміти "збереження підприємством такої його структури, бізнес-процесів і форми їх взаємозв'язку, які забезпечують виконання його основних функцій, незважаючи на вплив різних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. До основних функцій підприємства цей вчений відносить відтворювальну, виробничу і збутову [14, с. 88].

Вчені О. Ареф'єва та О. Шнипко вважають, що процес отримання конкурентостійкості це "послідовність циклів еволюційних змін станів у середині циклу із стрибкоподібним переходом стану наприкінці циклу на новий якісний рівень, що розпочинає початок нового циклу" [3, с. 58]. Ці науковці також виділяють незворотність розвитку системи (неможливість переходу від новоствореної структури до старої, зруйнованої структури) та гіперстійкість, що є шкідливою для системи, яка розвивається, оскільки вона виключає фіксацію, закріплення у системі характеристик, необхідних для взаємодії із зовнішнім середовищем та утворення сталої структури [7, с.61].

Визначена бінарність конкурентостійкості економічних систем дозволяє з'ясувати загрозу, яку створює їхній безпеці, безперервний розвиток, що заперечує, з одного боку, сталу структуру, а з іншого –

провокуючи незворотні зміни для утворення нової структури. В. Василенко визначає стійкість як "здатність системи зберігати свій працездатний стан з досягнення запланованих результатів, повертатися у вихідне становище не зважаючи на тимчасові відхилення координат стану системи в межах заздалегідь визначених допусків, але за умови припинення цих впливів" [6]. На нашу думку, з таким визначенням не можливо повністю погодитись, оскільки працездатний стан системи не завжди відбиває ефективність її функціонування. А. Градов вважає, що будь-яка виробнича система не функціонує у вакуумі, вона перебуває у дуже диференційованому конкурентному середовищі, яке ніколи не буває стабільним [8].

А. Гриценко дотримується думки, що на конкурентну стійкість підприємств мають вплив комплекс факторів: "Стійкість є найважливішою умовою ефективної виробничо-господарської діяльності підприємства. Стійкість економічної системи в динамічному стані зовнішнього і внутрішнього середовища забезпечують умови, які відповідають за стійкість і нестійкість, адаптацію та дезадаптацію однаково і є необхідними в процесі розвитку будь-якої організаційно-економічної системи" [9, с. 33].

В. Мальов пропонує щодо цього уточнити теоретичні основи стійкості підприємств в конкурентному середовищі, до яких, на його думку, слід віднести наступні компоненти теорії: поняття, залежності і фактори. Цей автор дає таке визначення поняття організаційно-функціональної стійкості: "сукупність системних параметрів підприємства, які повинні зберігатися в процесі його адаптації до зовнішнього середовища" [14, с. 24]. Таке розуміння стійкості дозволяє розглядати механізм її забезпечення в рамках процесного підходу шляхом встановлення додаткових факторів стійкості, властиві різним середовищам, до складу яких входять: "кооперативна поведінка, взаємозалежність підприємств на ринку, втручання держави в діяльність підприємства, висота вхідних бар'єрів і можливість витоку інформації, які мають істотний вплив на стійкість у даному середовищі" [61, с. 30].

Визначення цих науковців схожі в тому, що будь-яка відкрита економічна система не може бути незалежною та захищеною від загроз, оскільки постійно перебуває у взаємодії із зовнішнім оточенням, внаслідок чого здійснюється постійний розвиток та зміни.

Такі відомі вчені, як М. Мейер, М. Портер, М. Баканов, Л. Давидова, А. Каратуев, Г. Коршунова, Л. Романова, Л. Туктарова, М. Цибарева, А. Шеремет та ін. вважають, що за отримання конкурентостійкості відповідає наявність на підприємстві динаміки розвитку [4; 15; 16; 21]. Так, М. Цибарева під стійким розвитком має на увазі «сукупність економічних, правових, соціальних і технічних перетворень у суспільстві, що забезпечують в довгостроковій перспективі придатну для життєдіяльності людей екологічну обстановку, достатню ресурсну базу і приріст ефективності виробництва» [21].

На думку деяких вчених (В. Диканя, В. Кулішова та ін.) ефективність функціонування системи відбиває досягнутий рівень конкурентостійкості підприємства: "Конкурентостійкість визначається двома елементами: перший – конкурентоздатністю товару чи товарної маси, яка у динаміці характеризує ступінь задоволення попиту; другий – ефективністю виробництва та управління. Як правило, ці два елементи настільки тісно пов'язані, що часто визначають один одного" [10, с. 31].

Деякі вчені (Ю. Бакрунов, О. Алексеев, Л. Рачек та ін.) досліджуючи категорію конкурентостійкості, вважають, що її головною відмінністю є відображення сталості розвитку системи: конкурентна стійкість розглядається ними як "комплексне поняття, що поєднує в собі економічну, фінансову та ринкову стійкість" [5, с. 55; 1]. О. Алексеев представляє конкурентостійкість як "комплексну характеристику стану фірми, що формується під впливом безлічі факторів зовнішнього та внутрішнього середовища і визначають стратегічний успіх фірми. В умовах гострої конкурентної боротьби підвищення стійкості стає головною метою функціонування фірми" [1, с. 27].

Практично такої ж точки зору притримується Л. Рачек, визначаючи конкурентостійкість як "здатності підприємства протистояти зовнішнім впливам на основі зміни якісних властивостей економічної ефективності шляхом підвищення доданої цінності, балансу ресурсів і процесів у перспективному розвитку підприємства, де додана цінність розглядається як створені безпосередньо підприємством споживчі властивості продукту, приріст яких відбулося в основних процесах компанії" [3, с. 28].

М. Цибарева вважає, що економічна стійкість тісно пов'язана з задоволенням первинних потреб людини і визначається як "складова частини сталого розвитку – здатність певного суб'єкту ефективно використовувати наявні та здобувати нові економічні ресурси, враховувати нові зміни в соціально-економічному розвитку і адекватно реагувати на них, виробляти конкурентоспроможні продукти, що відповідають потребам ринку за допомогою енерго- і ресурсозберігаючих технологій та обладнання, стабільно функціонуючи і динамічно розвиваючись в довгостроковій перспективі, зберігаючи екологічну безпеку для суспільства. З цього погляду, економічна стійкість підприємств – сукупність соціально-економічних та організаційно-правових характеристик стабільного, оптимального функціонування промислових підприємств, які забезпечують досягнення високих виробничих і ринкових показників на основі впровадження управлінських та інноваційних розробок, що не суперечать нормам екологічної безпеки в умовах обмежених ресурсів, невизначеності динамічного розвитку зовнішнього середовища і зростанню біопотреб людини" [21, с. 88].

В. Мальов вважає, що існують певні особливості взаємозв'язку організаційно-функціональної стійкості підприємства з різними типами конкурентних середовищ, а саме: для досконалої конкуренції – це

забезпечення стійкості в процесі виробництва продукції, для монополістичної конкуренції – стійкості в процесі реалізації продукції, для олігополії – в процесі взаємодії з іншими підприємствами галузі, для монополії – у процесі ціноутворення. З цих особливостей можна з'ясувати додаткові фактори стійкості, властиві різним середам: кооперативна поведінка, взаємозалежність підприємств на ринку, втручання держави в діяльність підприємства, висота вхідних бар'єрів і можливість витоку інформації, які мають істотний вплив на стійкість у даному середовищі [14, с. 37].

Динаміку розвитку стійкості будь-якого підприємства М. Лясников визначає як здатність системи до виконання своїх функцій у всьому діапазоні зовнішніх умов, і більш широко – як загальну живучість системи, структуру системи управління, яка повинна забезпечувати потенціал стратегічної стійкості до різних перешкод зовнішнього і внутрішнього навколишнього середовища, мінімізуючи їх негативний вплив в точках впливу на систему і перешкоджаючи розвитку негативних синергетичних ефектів при можливому поширенні на інші компоненти системи [13, с. 22].

Узагальнення наявних поглядів на досліджувану категорію – складову запропонованого атрактору конкурентного розвитку – дозволило з'ясувати наявність амбівалентності у забезпеченні конкурентостійкості підприємства, в якій одночасно присутні та взаємодіють два антагоністичних (протилежних) станів – стійкість і рівновага, які перебувають у прямій взаємозалежності, що виражається у забезпеченні рівноваги за допомогою певної стійкості системи. Рівновага відбиває досягнення найкращого (оптимального) стану системи, а стійкість забезпечує утримання цього стану протягом певного часу. Тобто рівновага відбиває динаміку розвитку системи, при якій поштовхом для переходу до нового стану системи з іншими характеристиками є тимчасове порушення рівноваги під впливом різних зовнішніх та внутрішніх факторів; причому система не припиняє свого функціонування. Статичний стан системи (її стійкість) – це притаманна системі тривала рівновага, яка формується шляхом ефективного реагування на вплив чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Стійкість підприємства – це комплексне економічне поняття, яке характеризує такий стан, при якому: по-перше, підприємство може функціонувати навіть в агресивному середовищі, в кризових умовах, що забезпечується його ефективністю; по-друге, підприємству властиво вчасно реагувати на негативний вплив, адаптуватися до змін навколишнього та внутрішнього середовища. Виходячи з цих визначень, конкурентостійкість можна визначити, як здатність підприємства не лише забезпечувати конкурентоспроможність, але й, підтримувати цей стан, як в умовах впливу негативних екзогенних чинників, так і при трансформуванні загальної ситуації в конкурентному середовищі.

Висновки. Проведене дослідження дозволило з'ясувати поняття конкурентостійкості підприємства як комплексної економічної категорії за ознаками адаптивності (можливістю отримання певного рівня конкурентоспроможності та економічної ефективності діяльності підприємства) та дисипативності (стійкості до екзогенного впливу, рівновагою як можливістю утримувати певний стан та економічною безпекою функціонування підприємства). Розподіл визначених складових конкурентостійкості підприємства за ознаками адаптивності – дисипативності дозволяє виділити зони переважного впливу на формування і використання конкурентних переваг підприємства, для кожної з зон запропонувати доцільні заходи для досягнення ймовірного атрактору розвитку з метою поширення сили і можливостей та нейтралізації або пом'якшення дії слабкостей і загроз. Таким чином, конкурентостійкість підприємства за своєю сутністю характеризує здатність підприємства ефективно функціонувати протягом тривалого часу в умовах жорсткої конкурентної боротьби під впливом збурюючих факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, як негативних так і позитивних. Слід зазначити, що конкурентостійкість підприємства слід розглядати, враховуючи особливості сфери та галузі його функціонування.

Література

1. Алексеев А. А. Стратегия повышения конкурентной устойчивости консалтинговой фирмы. / Алексей Александрович Алексеев. Дис... канд. экон. наук: 08.00.05 Экономика и управление народным хозяйством (по отраслям и сферам деятельности) / Московский государственный университет экономики, статистики и информатики (МЭСИ). – М., 2004. – 171 с.
2. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. / И. Ансофф – СПб.: Питер, 1999. – 416 с.
3. Ареф'єва О. В. Суперечності розвитку як основне джерело загрози безпеці рівноваги економічних систем. / О. В. Ареф'єва, О. С. Шнипко. // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №3(57) – С. 57-64.
4. Баканов М. И. Теория экономического анализа. /М. И. Баканов, М. В. Мельник, А. Д. Шерemet 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 536 с.
5. Бакунов Ю. О. Стратегия повышения конкурентной устойчивости строительных предприятий. / Юрий Октавьевич Бакунов. Дис... канд. экон. наук: 08.00.05 Экономика и управление народным хозяйством (по отраслям и сферам деятельности) / Московский государственный строительный университет. – М., 2004. – 188 с.

6. Василенко А. В. Менеджмент устойчивого развития предприятий: Монография. / А. В. Василенко. – К: Центр учебной литературы, 2005. – 648 с.
7. Владимиров Л. П. Прогнозирование и планирование в условиях рынка. / Л. П. Владимиров – М.: Дашков и К, 2004. – 400 с.
8. Градов А. Н. Экономическая стратегия фирмы / А. Н. Градов.– СПб.: “Специальная литература”, 1999. – 589 с.
9. Гриценко А. И. Влияние логистических факторов на экономическую устойчивость предприятия: На примере морских портов России. / Анатолий Иванович Гриценко. Дис... канд. экон. наук: 08.00.05 Экономика и управление народным хозяйством (по отраслям и сферам деятельности) / Ростовский государственный строительный университет. – Ростов-на-Дону, 2004. – 148 с.
10. Дикань В.Л. Обеспечение конкурентоустойчивости предприятия: Монография. / Володимир Леонідович Дикань.– Харьков: Основа, 1995. – 160 с.
11. Кирчата І. М. Оцінка конкурентного потенціалу в системі управління конкурентоспроможністю підприємства. / Ірина Миколаївна Кирчата. Дис. канд. экон. наук: 08.00.04 / Харківський національний автомобільно-дорожній ун-т. – Х., 2007. – 214 с.
12. Котлер Ф. Маркетинг–менеджмент. 11–е изд. / Филипп Котлер. – СПб: Изд. Дом "Питер", 2006. – 800 с.
13. Лясников Н. В. Обеспечение стратегической устойчивости предприятий на основе формирования механизма потребительского поведения. / Николай Васильевич Лясников. Дис... док. экон. наук: 08.00.05 Экономика и управление народным хозяйством (по отраслям и сферам деятельности) / Российская академия предпринимательства. – М., 2009. – 339 с.
14. Малёв В. А. Обеспечение организационно-функциональной устойчивости предприятия в конкурентной среде. / Владимир Александрович Малёв. Дис... канд. экон. наук: 08.00.05 Экономика и управление народным хозяйством (по отраслям и сферам деятельности) / Челябинский государственный университет. – Челябинск, 2007. – 145 с.
15. Мейер М. В. Оценка эффективности бизнеса. / М. В. Мейер. – М.: Издательство: Вершина, 2004. – 272 с.
16. Портер М. Конкуренція.: Пер. з англ. / М. Портер – М.: Видавничий дім «Вільямс», 2006. – 608с.
17. Портер М. Портер М. Стратегия конкуренции./ М. Портер / Пер. с англ. А. Олийник, Р.Скильский. – К.: Основы, 1998. – 390 с.
18. Тридід О. М. Комплексна оцінка конкурентного статусу підприємства. / О. М. Тридід // Економіка розвитку. ХНЕУ. – 2002. – №2 (22). – С. 75-76.
19. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент. / Р. А. Фатхутдинов.– М.: Издательско–книготорговый центр “Маркетинг”, 2002.– 892 с.
20. Фатхутдінов Р. А. Конкурентоспроможність: економіка, стратегія, управління. / Р. А. Фатхутдинов.– М.: ИНФРА–М. – 2000. – 312 с.
21. Цибарева М. Е. Формирование экономической устойчивости предприятий как фактор развития машиностроительного комплекса. / Марина Евгеньевна Цибарева. Дис... канд. экон. наук: 08.00.05 Экономика и управление народным хозяйством (по отраслям и сферам деятельности) / Самарский государственный университет. – Самара, 2011. – 211 с.
22. Чернега В. В. Конкурентні переваги як шлях до розвитку підприємницької діяльності. / В. В. Чернега, М. М. Мартиненко // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №3(33). – С. 88-96.
23. Юданов А. Ю. Конкуренція: теорія і практика: Навчальний посібник. 2-е видавництво / А. Ю. Юданов – М.: Гном-Прес, 1998. – 420 с.